

Ihmismieli on tästä maailmasta

■ JANNE KARISTO

Pentti Määttänen: *Mind in Action: Experience and Embodied Cognition in Pragmatism*. Springer 2015.

Nykyfilosofiaa sekä kognitio- ja neurotieteitä vaivaa klassisen filosofian virheellinen kahtiajako sisäisen ja ulkoisen välillä. Myös näennäisen ilmiömaailman ja toden reaali maailman välisestä erottelusta täytyy luopua. Näin väittää dosentti Pentti Määttänen uudessa kirjassaan *Mind in Action: Experience and Embodied Cognition in Pragmatism*. Määttänen haluaa päivittää käsityksemme ihmismielestä ja inhimillisestä tiedonhankinnasta tieteellisen tutkimustiedon tasalle. Teos kannustaa tarkastelemaan huolellisesti ajatustottumustemme perustuksia.

Määttäsen kannattaman pehmeän naturalismin lähtökohtana on, että maailma on kausaalisesti suljettu. Todellisuudessa ei esiinny luonnon ulkopuolisia kausaalisia voimia, joten kaikki tiedolliset ongelmat ovat lopulta empiirisiä. Ihmisyksilö on biologinen organismi, jolla on oma evoluutiohistoriansa. Sen kaikki ominaisuudet ja kyvyt ovat seurausta kausaalisesta vuorovaikutuksesta ympäristön kanssa. Määttäsen mielestä tämän ilmeisen tosiasian merkitystä ei ole kunnolla oivallettu. Ja jos onkin oivallettu, sen vaatimaa ennako-oletusten korjausprojektia ei ole osattu viedä loppuun.

Sisäisen ja ulkoisen erottelu ei sovi käsitykseen kausaalisesti suljetusta maailmasta, koska ihmismie-

li toimii aivan samojen kausaalisten prosessien alaisena kuin muukin luonto. Pään tai kehon sisäisiä prosesseja ei voi eristää ympäristöstään. Neurotieteilijät ja mielenfilosofit, jotka väittävät mielen olevan aivojen tai ruumiin ominaisuus, ovat Määttäsen mukaan hakoteillä. Samoin kuin ne, jotka uskovat ajatusten tai tietoisuuden kirjaimellisesti sijaitsevan aivoissa. Aivot eivät ajattele, vaan ihminen ajattelee aivojen avulla. Ajattelu ei ole aivojen ominaisuus sen enempää kuin kävely on jalkojen ominaisuus.

Pragmatismen mukaan mieli on biologisen organismin ja ympäristön vuorovaikutuksen ominaisuus. Mielen toiminta eli ajattelu on tulevien toimintamahdollisuuksien ennakoimista. Aistinelimien avulla ihminen havainnoi ruumistaan ja ympäristöään, minkä perusteella hän muodostaa käsityksensä toimintamahdollisuuksista annetussa tilanteessa. Assosiaatiomekanismi, johon perustuu kyky havaita toimintamahdollisuuksia ja ennakoida niiden lopputuloksia, nojaa menneisyyteen – sekä yksilön omiin kokemuksiin että evoluutiohistoriaan. Jos haluaa selvittää ihmisen yksittäisen teon syyn perin pohjin, lähteet ulottuvat evoluutioprosessin alkuaikoihin asti, jolloin ensimmäisten alkeellisten biologisten organismien vuorovaikutus ympäristön kanssa alkoi. Tämä toiminnan syyn analyysi vaikuttaa vakuuttavalta, joskaan kirjasta ei löydy vastausta kaikkiin jatkokysymyksiin.

Määttäsen mielestä pragmatismen pääajatus on, että kokemuksen käsittäminen pelkäksi aistihavainnoksi johtaa virheellisiin tulkintoihin inhimillisestä tiedonhankinnasta ja sen tuloksista. Toiminta on ymmärrettävä osaksi kokemusta.

Emme ole passiivisia ulkopuolisen maailman tarkkailijoita, vaan luontokappaleita, jotka ovat vuorovaikutussuhteessa ympäristönsä kanssa. Tästä seuraa, että tiedon kohteena ei ole aistimukset aiheuttava ja ikään kuin niiden takana piilossa oleva todellisuus. Pragmatismissa tieto liittyy toimintaan. Tietomme kohteena ovat toimintamahdollisuudet ja niiden seuraukset annetussa tilanteessa.

Teorian ja todellisuuden välinen suhde on Määttäsen mukaan operationaalinen, millä on mielenkiintoisia seurauksia käsitykselle tieteellisestä tiedonhankinnasta. Eräät suomalaisetkin luonnontieteilijät ovat väittäneet, että arkinen näkemysemme todellisuudesta on harhainen. Oikeasta todellisuudesta saamme kuulemma tietoa ainoastaan erityisten mittalaitteiden avulla. Tausalla on käsitys, jonka mukaan tieteellisen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa mahdollisimman todennukainen kuvaus todellisuudesta. Määttänen väittää, että tieteenfilosofiassa tähän liian yksioikoiseen uskoon totuuden vastaavuusteoriasta ovat takertuneet erityisesti tieteelliset realistit.

Operationaalinen käsitys toisenlainen, jossa arkinäkemyksessä mittalaitteiden välittämä näkemys maailmasta ovat kaksi eri näkökulmaa samaan maailmaan. Ovathan kehomme aistielimet täsmälleen yhtä todellisia ainemöykkyjä kuin esimerkiksi fyysikon mittalaitteet. Molemmat ovat materiaalisia havaintovälineitä, joiden ominaisuudet vaikuttavat siihen, mitä voimme niiden avulla saada selville. Pöydän pinnan ja sitä kopauttavan käden välinen vuorovaikutus ei ole yhtään sen vähemmän todellista kuin pöytälevyn mikroraken-

teen ja mittalaitteen välinen vuoro-vaikutus.

Ennen vankempia johtopäätöksiä olisi reilua antaa tieteellisiksi realisteiksi tunnustautuville vastauspuheenvuoro – tarkistaaksemme, ettei Määttänen ole argumentoinut olkinukkeja vastaan. Sen verran heppoinen vaikutelma annetaan melko sekalaisesta tieteenfilosofijoukosta.

Tiedonhankinnan menetelmiksi kova naturalisti hyväksyy ainoastaan tietyt luonnontieteiden menetelmät. Sosiaalinen redusoituu psykologiseen ja psykologinen aivoihin, joihin koviksi mielletyillä menetelmillä pääseeekin jo käsiksi. Pehmeä naturalisti puolestaan katsoo, että tiedonhankinnassa voi ja kannattaa käyttää myös muita menetelmiä, esimerkiksi psykologias- ta ja sosiaalitieteistä tuttuja. Määttäsen arvostama pragmatistifilosofi John Dewey piti tieteellistä tutkimusta olemukseltaan ongelmanratkaisuna. Mikä tahansa metodi on käyttökelpoinen, jos sen voi olettaa auttavan käsillä olevan ongelman ratkaisemisessa. Väite, jonka mukaan reduktiivisen fysikalismien hylkääminen pakottaa tukeutumaan yliluonnollisiin selityksiin, on Määttäsen mukaan virheellinen.

Mind in Action käsittelee monia niitä aiheita ja ongelmia, joiden kanssa tieteestä tai ihmismielestä kiinnostuneet joutuvat väistämättä tekemisiin. Teos ei ole kuitenkaan mikään systemaattinen filosofinen kokonaisuus perinteisessä mielessä. Määttänen pikemminkin yrittää – kumottuaan vanhat ennakko-oletukset – tarjota uudet, tieteellisen tutkimustiedon kanssa yhteensopivat lähtökohdat, joiden pohjalta ihmismielen ja inhimillisen tie-

donhankinnan tutkimista voitaisiin jatkaa. Tieteentekijälle kirja on mielenkiintoinen myös siksi, että Määttäsen mielestä osa virheellisistä ennakko-oletuksista vääristää edelleen tutkimuksen lähtökohtia ja tuloksia erityistieteissä.

Jotkut kirjassa esitetyistä johtopäätöksistä tuntuvat arki-intuition vastaisilta. Siksi Määttäsen analyysikaan tuskin vakuuttaa kaikkia, ainakaan ensilukemalta. Lisäky-symyksiä herää varmasti, varsinkin kun alle satasivuinen teos on melko tiiviisti kirjoitettu. Filosofista erityissanastoa on kuitenkin hyvin vähän.

Kuten yllä mainittiin, Määttäsen mielestä kaikki tiedolliset ongelmat ovat empiirisiä. Miten filosofia sitten voi auttaa niiden ratkaisemisessa? *Mind in Action* on hyvä esimerkki.

Kirjoittaja on teoreettisen filosofian ylioppilas ja liikuntatieteen kandidaatti.